

Lärarhandledning för
FINLANDS SVENSKA
LITTERATUR 1900–2012

Barbara Huldén

Svenska litteratursällskapet i Finland

© Författarna och Svenska litteratursällskapet i Finland 2015

Tyvärr har, trots ansträngningar, inte samtliga rättsinnehavare till de verk som återges kunnat nås. Tillstånd har därför inte kunnat inhämtas. Vänligen kontakta Svenska litteratursällskapet i Finland om du är rättsinnehavare till något av verken som återges.

Ombrytning: Fredrik Bäck

ISBN 978-951-583-333-4 (tryckt version)

ISBN 978-951-583-334-1 (pdf)

www.sls.fi

Tryck: Nord Print Ab, Helsingfors

Denna lärarhandledning har tryckts i 300 exemplar och finns också som pdf på SLS hemsida: www.sls.fi/skolan

Innehåll

Till läraren	4
Grundskolan årskurserna 7–9	6
Svenska i Finland och det finlandssvenska folket i litteraturen (kapitel 1)	7
Andra världskriget och Finlands två krig (kapitel 2)	20
Debatt och poesi (kapitel 3)	30
Tidsskildring (kapitel 4)	35
Gymnasiet	42
Svenska i Finland och det finlandssvenska folket i litteraturen (kapitel 1)	43
Den modernistiska dikten (kapitel 2)	59
Omvärderingar av historien (kapitel 3)	63
Tidsskildring (kapitel 4)	74
Textbilaga och korta författarpresentationer	
Grundskolan årskurserna 7–9	86
Gymnasiet	114
Korta författarpresentationer	155

Till läraren

Finlands svenska litteratur 1900–2012 kan ta med eleverna på en litteraturhistorisk upptäcktsresa från 1900-talets början fram till dagens författare. En av utgångspunkterna i boken är att beskriva vad det inneburit för den finlandssvenska litteraturen att den skrivits i den språkliga situation som rått i Finland under 1900-talet. Den finlandssvenska litteraturen ses både som en minoritetslitteratur och som en del av Finlands litteratur. Boken utgår från en bred syn på litteraturen och omfattar fiktionsprosa, lyrik, dramatik, rese- och folklivsskildring, barn- och ungdomslitteratur, essäer och memoarer.

I den här lärarhandledningen får du som modersmålslärare redskap och idéer för hur *Finlands svenska litteratur 1900–2012* kan användas i undervisningen. Handledningen innehåller övningar, repetition och konkreta förslag på uppgifter med övergripande tema som går hand i hand med upplägget i boken. Uppgifterna är indelade enligt stadier med en del för grundskolan årskurserna 7–9 och en del för gymnasiet. Längre textutdrag och författarpresentationer finns längst bak i häftet.

En av utgångspunkterna med lärarhandledningen är att eleverna ska nå den kompetens i multilitteracitet som krävs enligt läroplanen 2016. Enligt den ska eleverna möta mångsidiga textmiljöer med möjlighet för samarbete mellan olika läroämnena och en undervisning där de får möjlighet att använda, tolka och producera olika slag av texter både individuellt och tillsammans med andra. De ska också förstå de kulturella sambanden mellan texter.

Upplägget och uppgifterna i handledningen är gjorda så att man antingen direkt kan dyka in i någon uppgift som intresserar under ett visst temaområde, eller så kan man göra övningarna i kronologisk ordning. En del av uppgifterna går bra att integrera med undervisningen i historia, musik och bildkonst. Det finns också instruktioner för hur exempelvis dramatiseringar kan förverkligas.

I början av flera uppgifter finns det svärtade ordet **BAKGRUND**. Den markören visar att texten riktar sig till läraren. Ett flertal webblänkar till

artiklar, intervjuer, filmsnuttar, SLS webbmaterial och elektroniska utgåvor finns med i anslutning till uppgifterna. Länkarna har förkortats och förenhetligats genom tjänsten Bitly. En samling av samtliga länkar finns på SLS hemsida under fliken "Digitalt material" /För skolan (www.sls.fi/skolan) där de kan uppdateras.

Jag tackar lektor Eva Dalkarl som varit bollplank för gymnasiedelen av lärarhandledningen. Jag vill också rikta ett varmt tack till de författare och rättsinnehavare som vänligen gett oss tillstånd att trycka utdrag ur texter. Och tack till Hedvig Rask för all redaktörshjälp.

Helsingfors, februari 2015

Barbara Huldén

Barbara Huldén är FM och har arbetat som lärare i modersmål och litteratur i grundskolan och i gymnasiet under många år. I dag är Huldén språkgranskare och frilansande förlagsredaktör. Hon har tidigare skrivit läromedel och lärarhandledningar i ämnet på olika stadier.

Kontaktadress: barbara@hulden.fi

Eva Dalkarl är FM och lektor i modersmål och litteratur. Hon har lång erfarenhet av gymnasieundervisning och jobbar vid ett gymnasium i Helsingfors.

Gymnasiet

Svenska i Finland och det finlandssvenska folket i litteraturen

Uppgift: Identitet då och nu, lystringssång, text och musik

a) Bekanta dig med sidorna 29–33 i *Finlands svenska litteratur*. Här får du ett historiskt perspektiv på det finlandssvenska folket i litteraturen.

b) Läs sångtexten till *Slumrande toner* (i bilagan s. 114). Strecka under svåra ord och ta reda på betydelsen. Diskutera sedan kring följande frågeställningar: Vad betyder slumrande toner i den här kontexten? Vilket budskap förmedlar texten? Vad är egentligen en lystringssång? Finns det behov av lystringssånger i dag? Diskutera parvis. Skriv en egen lystringssång.

c) Läs texten till *Vår tid – vårt land* (i bilagan s. 115–117) och lyssna på sången på adressen:

<http://bit.ly/18g6EtU>

Går sången att jämföra med *Slumrande toner* i något hänseende? Vad tycker du om sången? Vilket budskap förmedlar texten? Diskutera.

Uppgift: Havet och trädet som symboler i dikter och sånger

a) Martallen har ofta stått som en beskrivning av finlandssvenskhet. På vilket sätt kan man säga att martallen är en träffande metafor för svenskan i Finland? Vilket träd skulle du välja att beskriva finlandssvenskheten med? Skriv ordspråk eller aforismer, korta meningar som beskriver finlandssvenskhet i dag där du utgår från ett träd som symbol och skapar metaforer för finlandssvenskheten.

b) Jarl Hemmers dikt "Spegling" beskriver havet, som spelar en viktig roll i kustbygdens visor. Vilka klichéer finns det i "Spegling" (i bilagan s. 117)? Diskutera klichéer. När blir en kliché en kliché?

c) Jacob Tegengren personifierar havet i sin dikt "När havet vaknar" (i bilagan s. 118). Hur skulle din personifiering av havet se ut i text? Välj genre.

Svenska i Finland

Uppgift: Ankdammm?

a) Läs "Gränsfolkets musik mellan ankdammm och avantgarde" i *Källan* 1/2011 s. 20–26 på adressen:

<http://www.sls.fi/sv/utgivning/kallan-2011>

Markera sådant som du tycker är intressant. Diskutera era iakttagelser parvis.

b) Vad får du veta om finlandssvenskhet i texten? På vilket sätt kan man säga att *Höstvisa* är ett viktigt språkelement i Finland? Vad är ankdammmen? Teckna serien *Ankdammmen*.

Uppgift: Språkvård genom tiderna

a) Diskutera i grupper om fyra och besvara följande frågor: Vad vet du om språkvård? Vilka argument för man fram i språkvården? Vilken är grundinställningen? Vilka böcker och sidor på nätet finns det som hjälper till när vi undrar hur något ska heta på korrekt svenska?

b) Egentligen får man tala som man vill även om det är klokt att rätta språket efter situationen, men får man skriva som man vill? Talspråkligt, slang, dialekt? Läs utdraget ur *Natten är ännu ung* (1975) av Lars Sund. Vilken är din reaktion? Strecka under det som är talspråk i texten och

som tydligt avviker från sättet att skriva skriftspråk. Skriv en talspråklig text med rubriken *Natten är ännu ung*.

c) Läs också texten ur *Brev till världens ände* (2008) av Annika Luther. Vilken är den språkliga skillnaden i Sunds och Luthers texter? Hur är det med dialogen? Formulera textkompetensuppgifter till ett prov i modersmål och litteratur, med *Natten är ännu ung* och *Brev till världens ände* som utgångspunkter.

ur *Natten är ännu ung*:

– Nu får det vara nog, gastade morsan. Jag tolererar int att det sits å svärs här vi matborde, å slås näven i borde som nån annan – ja vet int va – nån annan boss! Ut härifrån om de int passar me va vi säger. Ge dej ut å förtjäna ditt eget bröd bara, å far på vilka popfestivaler du vill men du ska int räkna med nå från oss då heller. Så länge du sätter fötterna under vårt bord å äter vår mat så har vi rätt å kräva lite pli å hyfs. Du ska rätta dej efter oss så länge du int står på egna ben! Då –

– Jajajajajajajaja, sa ja och gäspade i Vasabladet.

Det låter alltid på samma sätt när hon sätter igång

– Snäs int mej. Du har blivit så odräglig, men jag ska säga dej ett och annat unge man – sätt bort Vasabladet! – nog får du vara i puberteten hur mycke du vill men int ska du komma hem å tro att vi dansar efter din pipa för de int. Fast vi e förtorkade å så medelålders så har vi nog rätt till vårt liv vi å, int ska vi rätta oss efter dej – Lagg undan Vasablade, sa jag!

ur *Brev till världens ände*:

– Jag är skittrött och dessutom har jag någonting som jag måste... en person jag skall träffa... åh, jag kan inte säga nu och dessutom måste jag vila lite först...

– Vem ska du träffa? Du? Har du en date, ha ha ha? När har du hunnit träffa nån?

Han lät lika road och lika misstorgen som när det gällde mina spindlar.
Vittus Jeppe. Jag hade inte hunnit tänka ut vad jag skulle säga och trasslade in mig i förklaringar.

Uppgift: Dialekt

a) Lyssna på KAJ:s låt "Jåo nåo e ja jåo YOLO ja nåo", läs texten (i bilagan s. 119–121) och titta på videon på Youtube:

<http://bit.ly/1DJlxAi>

b) Varför tror du låten har blivit så populär? Fungerar språket? Förstår du texten? Skriv en recension av KAJ:s låt.

c) Om du kan någon dialekt, skriv om KAJ:s låt till exempel på sibbo-dialekt, västnyländska eller åländska. Hur skulle låten låta på helsingforssvenska eller standardsvenska? Du kan arbeta parvis eller i grupp.

Uppgift: Hugo Bergroth, språkvård och finlandssvenskan

BAKGRUND: Hugo Bergroth skrev om finlandssvenskans säregenheter i uttal, ordböjning, ordbildning, ordfogning, ordens betydelser och användning, stående uttryck samt ordförråd. Hugo Bergroth fastställde att språket i Sverige skulle vara ett ideal också för finlandssvenskarna.

Läs citatet ur *Finlandssvenska: handledning till undvikande av provinsialismer i tal och skrift* skriven av Hugo Bergroth (faksimilupplaga av andra reviderade upplagan från år 1928, s. 25–26, första upplagan 1917).

Vårt språks rensande från provinsiella uttryck är en svår uppgift, som kräver god vilja och mycken energi. Det visar sig här, som på andra områden, att det icke är någon lätt sak för den vuxne att frångå det som redan blivit en inrotad vana; och det finnes ju för övrigt många som icke vilja underkasta sig ett sådant "onödigt" tvång, som undvikandet av provinsuttrycken innebär. Egentligen är det väl i skolundervisningen i modersmålet som provinsial-

ismerna skola bortarbetas; endast så kunna bestående resultat uppnås. Då man betänker vilken möda folkskolans elever hava att lära sig de bildades språk, som så väsentligt skiljer sig från deras modersmål, allmogedialekten, är det väl icke för mycket begärt, att de bildades barn skola underkasta sig ett i någon mån ökat besvär i syfte att lära sig skriva en svenska som mera än deras fäders närmar sig högspråket, den gällande språknormen.

a) Vad tycker Hugo Bergroth att folkskolans uppgift är då det gäller språket? Vilken är skolans uppgift i språkvården i dag? Diskutera i klassen.

b) Skriv ett brev till Hugo Bergroth där du berättar om hur språket ser ut i dag. Brevet kan börja med *Bäste Hugo Bergroth ...*

BAKGRUND: Syftet med avhandlingen *Finlandismer och språkvård från 1800-talet till i dag* (2012) av Charlotta af Hällström-Reijonen är att undersöka den faktiska användningen av finlandismer över tid, synen på dem från mitten av 1800-talet till i dag samt språkvårdens inverkan på bruket av finlandismer. Undersökningen visar att även om tilltron till den finlandssvenska språkvården har varit stor, särskilt under mellankrigstiden efter att Hugo Bergroths bok *Finlandssvenska* (1917) hade utkommit, så har språkvården ändå nått förhållandevis anspråkslösa resultat i fråga om motarbetandet av finlandismerna. Mest etablerade är finlandismer som kännetecknas av att de är stilistiskt neutrala, verkar helt svenska men trots det har stöd i finskan, och har en förskjuten betydelse i förhållande till standardsvenskan. Hela avhandlingen av Charlotta af Hällström-Reijonen finns under länken:

<http://bit.ly/1AOwsc4>

Uppgift: Får man skriva på finlandssvenska?

a) Börja med att diskutera om finlandismer har en plats i litteraturen? Får man skriva *kiva, säbä, jätti* i skönlitterära texter? Ska vi ha en egen litteratur i Finland? Ska böcker skrivna i Finland på svenska förstås i Sverige?

b) Läs kapitlet "De offensiva" i "Tavaststjerna i provinsialismernas snårskog. Det sverigesvenska förlagsargumentet i finlandssvensk språkvård" i Charlotta af Hällström-Reijonens artikel ur *Språk & stil*, NF 17, 2007 (i bilagan s. 121–123). Här kommer det fram att det skulle vara bra att tvinga läsare i Sverige att konfronteras med språkformer som bara används i Finland. Vad anser Kjell Westö vars åsikter tas upp i artikeln? Kan man skriva på finlandssvensk dialekt? Uppskattar en läsare i Sverige dialogen i en text om hen inte förstår den? Ska böcker skrivna i Finland på svenska förstås i Sverige? Vad anser Tapani Ritamäki om språket?

c) Läs också vad Hugo Bergroth anser i texten från år 1917. Har synsätten förändrats? Vad är lika och olika i dag? Vilka frågor tampas man med nu jämfört med förr? Definiera begreppen finlandismer och provin-sialismer.

Tycker sig en författare inte kunna undvara ett visst ord, eller menar han att ett visst uttryck förlänar framställningen en särskild kraft eller en viss avsedd färg, så frågar han nog inte efter om uttrycket är högsvenskt eller finländskt. Och däri gör han utan tvivel rätt. Med sådan självständighet i fråga om enstaka detaljer låter mycket väl förena sig med strävan att i allmänhet skriva ren högsvenska. Vi kunna någon gång tillåta oss att skriva finländska av princip; men vi få inte göra det av håglöshet, och vi böra inte göra det av okunnighet. [...]

Tillika må dock en kanske icke obehövlig påminnelse bifogas: icke var och en är skickad att skapa nytt i språkets värld; denna uppgift bör främst överlåtas

åt skalden, tänkaren och vetenskapsmannen. Vi andra göra helt säkert klokast i att följa det som högsvenskt fastställda språkbruket. Börja vi alla ägna oss åt "instinktivt nyskapande" söka vi med denna vackra benämning bemanla våra bristande insikter i vårt modersmåls lagar, så kan icke leda till annat än språklig anarki och förbistring.

BAKGRUND: Karin Smirnoff (1880–1973) var författare och dramatiker, och dotter till den finländska skådespelerskan Siri von Essen och den svenska författaren August Strindberg. Hon bodde länge i Finland där hon debuterade som författare men bosatte sig senare i Sverige. I romanen *Under ansvar* (1915) skrev hon om livet som ensamstående mamma i 1910-talets Rödbergen i Helsingfors. En av många intressanta dimensioner i *Under ansvar* är de olika språkliga skikten. Boken är tydligt genomsyrad av ett finlandssvenskt språkbruk med talspråk och finlandismer, och det finns också repliker och ord på finska och ryska. *Under ansvar* kom ut på förlagen Schildts i Finland och på Bonniers i Sverige, så det språkliga verkar vara ett medvetet val från Smirnoffs sida.

Uppgift: Finlandismer i litteraturen

a) Läs texten om den nya kvinnan och Karin Smirnoff på sidorna 62–64 i *Finlands svenska litteratur*.

b) Redan på Hugo Bergroths tid tog författarna ställning i frågan om man får skriva "på finlandssvenska" i litteraturen och hur mycket man ska ta tänka på läsarna i Sverige. På ett ställe i Karin Smirnoffs roman *Under ansvar* (1915), som handlar om en ensamstående mamma i 1910-talets Helsingfors, finns en längre diskussion om finlandssvenska och rikssvenska. Ruths bästa vän Katri har på spårvagnen hört ett par rikssvenska herrar tala snorkigt om språket i *Hufvudstadsbladet*. Titta på de kursiverade orden i citatet ur Karin Smirnoffs text. Är det här "föråldrade" finlandismer eller använder du dem? Vilka exempel skulle Karin Smirnoff välja om hon skrev i dag? Boken kom ut på ett förlag

i Finland och ett i Sverige, hur tror du att de reagerade på finlandismerna?

ur *Under ansvar*

Ruth skrattade.

- Tror du att svenskarna se ned på oss? sade hon allvarigare.
- De är artiga och räcka oss gärna en uppfostrande hand, men försök jämföra något av vårt med deras, "hemma i Sverige", får du se ...
- Ja, fortfor hon, kanske fanns det ett litet sanningskorn i oförskämheten. För är den inte löjlig, vår rädsla för det som är egendomligt för oss, i synnerhet i språket. Gillas inte ett uttryck i Sverige, så bevara oss för att behålla det, om det är .aldrig så karaktäristiskt för oss!
- Men vad säger du till exempel om lägga fast fönstret och sätta kappsäcken å stå?
- Så talar inte bildade finnar. Men vad säger du om stog och lag och dom och fel spårvagn?
- Vad säger du om idas och männe inte?

Uppgift: Finlandismer

Läs kapitlet "Några principer för den finlandssvenska språkvården" i *Finlandssvensk ordbok* (fjärde omarbetade upplagan 2008), av Mikael Reuter och Charlotta af Hällström-Reijonen.

Vad är en finlandism? Vilka finlandismer använder du? När är det särskilt viktigt att undvika finlandismer? I talspråket? I skriftspråket? Hur känns det att få reda på att sådant som man sagt hela sitt liv kanske inte är korrekt svenska? Exempelvis tvätta tänder som heter borsta tänder, flera exempel? Skriv en lista över finlandismer du använder. Jämför parvis era listor. Diskutera vilka finlandismer som har negativ eller positiv laddning.

Uppgift: Mera om finlandismer

Läs artikeln "Om finlandismer" av Charlotta af Hällström-Reijonen i *Källan* 1/2010 s. 48–50 på adressen:

<http://www.sls.fi/sv/utgivning/kallan-20101>

Besvara frågorna a och b som ett textkompetenssvar.

a) Vad är målet med den finlandsvenska språkvården enligt artikeln?

b) Har språkvården lyckats i sin uppgift att arbeta bort finlandismer?

Litterär nystart

BAKGRUND: Låt eleverna göra ordgömman. Författarna skrivna med versaler i följande mening finns att hitta i ordgömman nedan. Skriv därefter CASTRÉN, EKELUND, GRIPENBERG, HEMMER LYBECK, MATTSON, MÖRNE, PROCOPE, TEGENGREN, ZILLIACUS på lappar. Dela ut dubbleringar av författarnamnappar enligt klassens storlek så att var och en har en författare att ta reda på information om.

a) I ordgömman hittar du tio författares efternamn som hör till kapitlet "Litterär nystart" i *Finlands svenska litteratur*. När du hittat alla efternamn får du en lapp av läraren där det står vilken författare du ska läsa om i *Finlands svenska litteratur* och presentera inför klassen i fem minuter. Det finns en/två i klassen som har samma författare som du. Ni kan arbeta tillsammans.

I	N	T	E	L	L	I	G	E	N	G	C	T	G	J
R	M	Z	D	Z	C	T	T	K	J	R	A	R	E	X
Z	V	C	A	V	U	A	L	M	E	E	S	X	T	W
S	U	C	A	I	L	L	I	Z	R	B	T	Y	I	C
A	W	X	W	O	U	S	V	T	L	N	R	O	F	B
I	R	E	X	F	J	A	O	N	V	E	É	T	D	M
F	E	T	N	O	S	S	T	A	M	P	N	N	S	E
R	N	E	N	R	C	H	B	D	S	I	W	Q	K	E
S	K	G	E	B	Ö	S	U	S	R	R	H	E	P	O
C	X	E	L	U	D	M	H	E	M	G	L	O	V	Y
J	I	N	J	Y	L	P	M	L	V	U	C	T	B	I
K	N	G	P	K	B	M	L	Y	N	O	U	S	G	M
G	B	R	A	C	E	E	K	D	R	H	V	L	A	Q
M	U	E	N	H	R	U	C	P	R	H	F	Y	G	C
Q	H	N	K	C	K	D	S	K	T	T	H	D	J	T

b) Ni kan göra en pecha-kucha tillsammans (eller alternativt ensam) om författaren ni valt ur ordgömman. Använd bilder på författaren eller bilder från samtiden, som du kan hitta t.ex. på SLS hemsidor eller på www.finna.fi och www.flickr.fi, där det finns länkar till SLS digitala bilder, och någon dikt eller annat som ger presentationen liv. På adressen finns instruktioner för hur man gör en pecha-kucha:

<http://bit.ly/1zRMHkv>

c) Det finns också information om författarna på nätet. Läs exempelvis Hedvig Rasks artikel om Mikael Lybeck i *Biografiskt lexikon för Finland* på adressen:

<http://www.blf.fi/artikel.php?id=4600>

Ni kan i klassen sammanställa presentationer av olika författare, i stil med artikeln om Mikael Lybeck och på det sättet få en helhetsöversikt av de olika författarna. Presentationerna kan vara digitala eller så hänger ni upp snygga författarporträtt på tavlan som collage.

Dagdrivare och engagemang

Uppgift: Textanalys

a) Läs sidorna 51–57 om den så kallade dagdrivarlitteraturen i *Finlands svenska litteratur*. Vilka författare hörde till dagdrivarna? Vilka verk har de skrivit?

b) Vilken uppfattning får du om dagdrivarlitteraturen enligt textutdraget. Vilken syn på kvinnor verkar dagdrivarna ha?

c) Vad tänker du som ung i dagens läge på? Vilka drömmar har du? Finns det något du är rädd för i samhället gällande framtiden? Kan du svara på frågorna vem är jag och var passar jag in? Hur ser min framtid ut? Kan man känna ett visst utanförskap som ungdom i dag? Vilka ungdomar gäller det? Skriv en essä om hur det är att vara ung idag.

d) Gör ett collage i klassen där dagdrivarverkligheten kommer fram.

Uppgift: En sparv i tranedans

a) Titta på filmen *En sparv i tranedans*. Titta särskilt på filmsnutten med förnedringsscenen i balsalen där Erik blir lämnad och läs samma stycke i novellen "En sparv i tranedans" av Runar Schildt. Finns det olikheter mellan filmen och texten? Hur blind blir man när man är kär? Skriv en fiktiv dagboksanteckning eller skriv ett kärleksbrev.

b) Analysera huvudpersonen Erik. Hurdan är Eriks situation och vilken är kopplingen till dagdrivarna? Hur kommer det fram i texten att Erik står utanför makten?

På de här adresserna kan man beställa *En sparv i tranedans* i dvd-format.

<http://bit.ly/18E90E7>

<http://bit.ly/17K0wKv>

Uppgift: Kvinnans roll som författare förr och nu

Läs sidorna 62–69 i *Finlands svenska litteratur*. Diskutera följande: Vad menar man med den nya kvinnan? Varför fanns det färre kvinnliga författare förr? Hur var det och hur är det att vara kvinnlig författare?

Uppgift: Könroller förr och nu

Catharina Gripenberg är en författare från 2000-talet som skriver om flickan som vuxit till sig och ändrat värderingar. Läs Gripenbergs text nedan ur diktsamlingen *På diabiliden är huvudet proppfyllt av lycka* (1999). Ta reda på vem Lill-Babs & Wooffisarna var. Vem är Anne på Grönkulla?

a) Om din mormor hade skrivit en dikt enligt samma mönster som Gripenberg, hur skulle den se ut? Hur skulle morfars dikt se ut?

b) Hur ser din dikt om förändring ut?

c) Hur ser din dikt om den nya mannen ut i dag jämfört med vad som var gångbart förr?

d) Diskutera könsroller. Hur var det att vara kvinna förr? Kvinna i dag? Man förr? Man i dag? Vilka krav och förväntningar ställs? Skriv en insändare om könsroller.

Ett skepp kommer lastat med flickdrömmar

Havet är rosenrasanderosa och vågorna spetskantade
Jag förankrar i den blå lagunen
Förut skrapade jag skinn/ dreglade jag saftisar/
trallade jag med Lill-babs & Wooffisarna
på min barndoms eviga bilsemester
i min barndoms eviga bilbaksäte
Nu passionerar jag en Range Rover
Förut bodde jag med vitlöksfamiljen i joggingdräkt
på Scandic hotell i SkellefteåPiteåSundsvallÖrnsköldsvik
Nu tömmer jag mini-baren på whisky
Förut grät jag när pappa rökte cigarr på julafton
Nu blir jag erotisk när cellisten tänder en Benson&Hedges
Förut trodde jag att du var en flicka
Nu har jag gömt mej i din förhud
Anne på Grönkulla onanerar i visthusboden
Och jag har fått könshår
när det stormarnär det stormarnär det stormar runtomkring, HEJ

Inbördeskriget i litteraturen

Uppgift: Inbördeskriget

- a) Läs om litteraturens roll inbördeskriget på sidorna 70–81 i *Finlands svenska litteratur*.
- b) Läs texten i kapitel 12 på sidorna 147–159 i *Där vi en gång gått* (2006) av Kjell Westö. Här beskrivs arkebusering, vrede, hat och texten visar vad som händer när man tar parti, exempelvis en människa som står på de vitas sida. När du läst textavsnittet kan du analysera skillnaden i synsätt hos karaktärerna Cedi och Eccu.
- c) Här är ett smakprov från sidan 47 i *Där vi en gång gått*. Kjell Westö kontrasterar våren och sommaren mot kriget och dödandet. Hur skulle din version där du skriver kontraster om en händelse se ut? Välj ett eget tema.

Det var nästan tre veckor in i maj, det var lövsprickningens tid. Hela våren hade landskapet badat i ljus, ända sedan april hade den vitblå molnfria himlen och de nakna och risiga lövtopparna stått där som en stum fondplansch, och i förgrunden ägde sedan straffexpeditionerna och snabbrättegångarna och arkebuseringarna och nattskotten rum. Men nu blommade vitsipporna för fullt, både lövträden och slybuskarna stod i skiraste grönt och dagshimlens blåa färg hade redan djupnat; grön bomull, tänkte Eccu, världen är mjuk som grön bomull och kvällshimlen brinner som om den blödde och vi bara dödar och dödar.

- d) Läs sidorna 11–13 om "Slang med Schwung" av Sara Nordlund i *Källan* på adressen:

<http://www.sls.fi/sv/utgivning/kallan-20031>

Vilka typiska slangord använder ni i dag? Vilka ord var vanliga under inbördeskrigets tid? Vilka var slanguttrycken eller modeorden då? Vilka ord som du hör äldre människor använda är helt föråldrade i dag?

e) Läs utdraget (i bilagan s. 124) ur Aapo Roselius bok *I bödlarnas fotspår, massavrättningar och terror i finska inbördeskriget 1918* (2009). Den radikala frågan är om mördandet i ett krig verkligen kan godtas etiskt, oavsett vilket frälsande syftemål man än kämpar för. Den hårda behandling de besegrade fick gav också upphov till humanitära vädjanden i litteraturen. Vad anser du? Är dödandet i krig berättigat? Hur kände man det under kriget och hur lyckades man återgå till ett normalt liv efter kriget? Enskilda människors samvete? Klyftorna då? Klyftorna i dag? Var i världen pågår det inbördeskrig just nu? Vad vet man om dem? Vilken rapportering kan man lita på i nyhetsflödet? Vilka källor är pålitliga? Titta på nyhetssändningar på olika språk och jämför rapporteringen. Diskutera. Skriv en essä med rubriken Är dödandet i krig berättigat?

Uppgift: Inbördeskriget, drama

a) Läs sidorna 70–81 i *Finlands svenska litteratur* om inbördeskriget. Läs därefter textutdraget (i bilagan s. 125–126) av Jarl Hemmer i *En man och hans samvete* från 1931. Gör ett miniskådespel av situationen i Hemmers text.

BAKGRUND: Dela upp eleverna i grupper enligt gruppstorleken. (Lättast är det att dela upp i två grupper så det blir två pjäser.) Dela ut rollkortet. Först läser var och en Hemmers text för att bilda sig en uppfattning om hur pjäsen ska utformas och därefter får eleverna sinsemellan fundera ut hur de vill gestalta situationen.

Förslag på situation: Grupp sextiosju kan till exempel sitta i en kasmatt (ett stenvallv) på Sveaborg och fundera över livet och på omständigheterna där. "En skara fångar på rymmen" kan antingen vara på rymmen eller med gester planera en rymningskupp på en avlägsen men synlig plats i närheten.

Rollkort: Klipp ut papperslappar med namn på

Kommendant Palsta (2 st kort)

Muraren Ville Ahola (2 st)

Vaktchefen (2 st)

Ordningsmannen Jyske (2 st)

”en skara fångar på rymmen” (6 st)

Grupp sextiosju (6 st)

b) Textanalys. Läs Hemmers text och analysera enligt följande:

genre

synvinkel

personer

miljö

handling

motiv eller tema

språk

c) Läs Elmer Diktonius dikt ”Röd-Eemeli” ur *Stark men mörk* (1930) (i bilagan s. 126–130) och skriv om den i prosaform. Det kan kännas naturligt att välja huvudpersonens perspektiv men också här kan du välja mellan den allvetande berättaren och jagberättelsen. Hur blir intrycket av texten i prosaform? Diskutera. På den här adressen kan du lyssna på Diktonius dikter, upplästa av honom själv:

<http://bit.ly/1zRXfQE>

Den modernistiska dikten

BAKGRUND: Be eleverna ta reda på fakta om Edith Södergran. De kan göra korsord eller frågesport. Nedan finns adresser till bl.a. uppslagsverk och sidor på Yle med information om Edith Södergran. På sidorna 104–111 i *Finlands svenska litteratur* kan man läsa mer om själva författarskapet.

<http://www.sls.fi/sv/forfattarportratt>

<http://bit.ly/1M3Cw3W>

<http://bit.ly/1Ci0t5W>

<http://bit.ly/18EattQ>

<http://bit.ly/1wJ9zSa>

<http://bit.ly/1B13ggM>

Uppgift: Textanalys Edith Södergran

a) Så här skriver Edith Södergran om synen på sig själv som diktare i inledningen till diktsamlingen *Septemberlyran* (1918):

Att min diktning är poesi kan ingen förneka, att det är vers vill jag icke påstå. Jag har försökt bringa vissa motsträviga dikter under en rytm och därvid kommit underfund med att jag besitter ordets och bildens makt endast under full frihet, dvs på rytmens bekostnad. Mina dikter äro att taga som vårdslösa handteckningar. Vad innehållet vidkommer, låter jag min instinkt bygga upp vad mitt intellekt i avvaktande hållning åser. Min självsäkerhet beror på att jag har upptäckt mina dimensioner. Det anstår mig icke att göra mig mindre än jag är.

Hur tolkar du Edith Södergrans syn på sitt skrivande och sig själv som diktare? Hur skulle din text om dig som skribent se ut?

b) Läs kapitlet "Fejden om septemberlyran" av Ebba Witt- Brattström i artikeln "Jag är jag i mig själv" på adressen:

<http://bit.ly/1B13vIy> (*Nordisk kvinnolitteraturhistoria*)

Hur togs Edith Södergrans dikter emot av läsarna, på landsbygden, i staden? I kulturella kretsar? Vem tyckte om Södergrans dikter? Vem tyckte inte om dem?

c) Vad tror du skulle hända i dag om en docent i neurologi skulle uttala sig om nyskriven litteratur på samma sätt som samtiden om Södergran som person och om hennes poesi? Finns det omdiskuterade texter idag? Diskutera.

d) Vad säger kåsören Jumbo om Södergrans diktning. Förklara ordet kåsör. Ta reda på vad ett kåseri är och skriv ett kåseri med fri rubrik.

FÖRDJUPNING: Läs hela Ebba Witt-Brattströms artikel (länk ovan).

En färsk avhandling av Agneta Rahikainen om myterna kring Södergran, *Poeten och hennes apostlar, en biomytografisk analys av Edith Södergran* (2014), finns att läsa här:

<http://bit.ly/1zRYjEh>

Skriv en essä om Edith Södergran och hennes litteratur. Egen rubrik.

Uppgift: Tidskrifterna Tulenkantajat, Ultra och Quesego

a) BAKGRUND: På sidorna 92–95 i *Finlands svenska litteratur* kan man läsa om tidskrifter från det radikala 1920-talet. Läs texten som högläsning i klassen. Gör sedan en tidskrift med kulturella och litterära inslag som intresserar ungdomar i dag. Hitta på ett träffande namn till tidskriften. I tidskriften kan ni analysera modern litteratur, med recensioner, sätta in egna dikter, göra egna konstverk och fotografera för tidningen (kan integreras med bildkonst), kolla in aktuella utställningar och skriva bild-, konst- eller utställningsanalyser. Välj tillsammans om tidningen ska göras digital eller med klipp och klistra metoden.

b) Eleverna kan göra en portfoliouppgift för en kurs eller en kulturblogg där resultatet är en egen tidskrift.

Barnlitteratur under mellankrigstiden

BAKGRUND: Under mellankrigstiden etablerades i de flesta europeiska länder ett litterärt system med klart avgränsande genrer där indelningen i pojk- och flickböcker avspeglar en tydlig syn på könsrollerna. Målet var att uppfostra pojkar till pojkar och flickor till flickor enligt gängse ideal och mönster. I genren pojkböcker finns indian-, sjörövar- eller flygarböcker där tydliga motsättningar mellan gott och ont framträder. Hjälten kommer alltid från ett nordiskt land och innehållet ofta är historiskt eller exotiskt. Flickboken fokuserar på relationer och inre mognad samt beskriver kvinnans vardag och flickornas verkliga liv. På sidorna 169–173 i *Finlands svenska litteratur* finns bakgrund om hur barnlitteraturen etablerade sig i Finland.

a) Läs dikten ur *Denna värld är vår* (1975) av Birgitta Boucht. Vilka tankar väcker den? Diskutera.

Och vad skall den här lilla flickan
bli
när hon blir stor?
Man!

b) Vad är typiskt manligt och kvinnligt förr och nu? Tänk på indian-, sjörövar- och flygarböcker. Finns samma tema och könsroller kvar i dagens böcker? Finns det en skillnad mellan pojk- och flickböcker i dag? Hur? Vad är syfte med ungdomsböcker och barnböcker i dag? Hur och i vilken riktning vill författare påverka barn och ungdomar i dag? Vad tycker du själv att skulle vara viktigt att skriva om för barn och ungdomar? Rita, teckna pärmbilder till två böcker, en för barn och en för ungdomar. Hitta på boktitel.

c) Titta på barnbokspärmarna på sidorna 170, 172 och 173 i *Finlands svenska litteratur*. Vad förmedlar pärmbilderna om sin tid syn på barn- och ungdomslitteratur? Arbeta parvis och jämför iakttagelser.

Omvärderingar av historien

Uppgift: Mirjam Tuominen och bödeln

BAKGRUND: Läs om Mirjam Tuominen på sidorna 215–217 i *Finlands svenska litteratur*. Titta på någon av dokumentärerna om Mirjam Tuominen:

<http://bit.ly/1M1qxCc>

På den här länken finns information om Mirjam Tuominen som författare:

<http://www.sls.fi/sv/forfattarportratt>

Mirjam Tuominen undrar hur det är möjligt att kunna skriva efter Auschwitz och därför går hon i sin tanke och text in och skriver om bödeln. I *Besk brygd* (1947) finns en text som handlar om bödeln och offret, där Tuominen skriver:

Jag ville leva mig in i denne tyske soldat, in i hans kropp och in i hans själ. Jag ville med honom återingå i hans moders sköte, födas med honom, växa upp med honom och sedan organiskt sammanvuxen med honom existera intill den dag, då han grep gossen och kastade honom i avloppstrumman. --- Det värsta är, att ingen människa som använder sig av ord, inlevelse- och fantasiförmåga som vapen, kan göra detta. Medlevande existerade inte för barnabödeln, andras smärta- och lustförmimmelser existerade inte, han var defekt, han saknade tvång att sympatiskt förnimma, han saknade inbillning. Därför är han så outhärdligt oåtkomlig. Men samma människa var kanske en utmärkt far för egna barn.

a) Diskutera bödelns roll i Mirjam Tuominens text. Vad gjorde honom sådan? Vilka upplevelser? Vilka är dagens bödlar?

ur *Besk brygd*

Och det var en judisk gosse, som sprang fram till bödlarna, som piskade hans mor. Bödlarna stod i en ring och piskade kvinnor i ringen, ty det var judekvinnor – offerkvinnor.

Gossen sprang gråtande fram och skrek: mor, mor! för han var sju år och modern var ännu innanför hans jag-medvetande och varje slag av piskan träffade gossens späda kött.

Då vände sig en av bödlarna om – en ung man med blont hår och blåa ögon av det slag som kallas trosskyldiga – och han grep gossen i den smala, bruna nacken – ty han var otålig och ville inte bli störd i sitt värv – en stund höll han gossen så, tveksam om var han skulle göra av bördan, då fick han syn på avloppstrumman vid gatans ändpunkt, sprang dit, lyfte upp locket, gjorde sig fri från den gråtande gossen med de svarta ögonen, lät locket smälla igen. En ström av avskräde och exkrement tystade detta barns klagan, förblindade dess ögon, murade igen dess öron så att det inte längre förnam sin moders jämmer. Med en stolt gest höjde bödeln piskan.

b) Kan det finnas försoning efter så här grymma händelser? Hur går man vidare? Är det så att hämnd föder hämnd? Hur kan man bryta den onda spiralen? Skriv en text ur valfri genre med rubriken *Föder hämnd, hämnd*?

Rapporter – om nationell identitet

BAKGRUND: På sidorna 249–250 i *Finlands svenska litteratur* nämns Jörn Donners *Nya boken om vårt land*. Författaren och journalisten Zacharias Topelius utgav 1875 *Boken om vårt land*. Den var avsedd som läsebok i folkskolan i Finland och beskriver Finlands landskap, natur, folk och historia. Den översattes till finska och användes i skolorna långt in på 1900-talet och bidrog till uppbyggandet av en nationell identitet. Boken har inspirerat flera moderna författare. Jörn Donner skrev år 1967 *Nya*

boken om vårt land och ännu en uppföljare 1992, *Nyaste boken om vårt land*. Den gröna riksdagsmannen och zoologen Erkki Pulliainen har i sin tur skrivit *Uudempi Maamme kirja* ("Nyare boken om vårt land") år 1982.

Uppgift: Identitet och nationalitet

Läs texten "Bilderna av Finland i världen" i *Nya boken om vårt land* av Jörn Donner (i bilagan s. 130) och jämför texten med hur Finland uppfattas i världen i dag. Besvara frågorna a, b, c och läs artikeln i uppgift d. Gör därefter en av skrivuppgifterna i uppgift e.

a) Är texten på något sätt aktuell än i dag? Vad vet man om Finland i världen nu? Vilken är den stora skillnaden i informationsflödet med beaktande av att Donners text skrevs år 1967?

b) På vilka områden har Finland lyckats vinna världsrykte i dag? När är du stolt över att vara finländare, när är du inte det?

c) Varför är Finland mindre känt ute i världen än Sverige och är det fortfarande så?

d) I Studentexamensnämndens Modersmålet II, Essäprovet 26.9.2011 finns Oskar Skogbergs artikel "Världens bästa land". Läs artikeln och reflektera över ämnet utgående från artikeln.

e) Skrivuppgifter, rubrikförslag:

Finland som turistland

Är samhällsförhållandena rättvisa i vårt land och vilka sociala förmåner kan medborgarna i vårt samhälle utnyttja?

Borde nordiskt samarbete främjas eller är det bara EU som gäller?

Det förekommer redan en hel del nordiskt samarbete men hur och inom vilka branscher kunde man utöka samarbetet?

Skriv om identitet och nationalitet. Egen rubrik.

Uppgift: Fosterlandet

Diskutera parvis de fyra dikterna av Leif Salmén, Larry Silván, Lars Huldén och hans tolkning av Jorma Ettos dikt samt "Vår tid, vårt land" (i bilagan s. 132–135 och s. 115–117).

Vad är sant och inte sant i dem? Vilken tycker ni mera om? Hurdan inställning till fosterlandet hittar ni? Vad är bra/dåligt med Finland? Vad betyder det att ha ett fosterland? Förslagsvis kan resultatet av de här uppgifterna fungera som en morgonsamling exempelvis på självständighetsdagen.

Poesi

Uppgift: Figur och dikt

I bilddikter, figurdikter formas orden och raderna enligt en figur.

a) Titta på Kurt Sanmarks figurdikter (i bilagan s. 136–137). Diskutera i klassen. Vilka känslor väcker dikterna? Kan man skriva så här? Varför, varför inte? Skriv egna figurdikter.

b) Skriv en dikt eller figurdikt där du använder en bild av förälskelse, en sjukdom, en riktig chock så detaljerat som möjligt. Du kan fritt blanda ord och bild. Du kan också göra en rebus.

Uppgift: Att älska under olika tidsperioder

BAKGRUND: Dela in eleverna i par och låt dem läsa upp dikterna för varandra. Inled uppgiften med att diskutera om kärlek och att älska. Diskutera tillsammans om det är lättare att beskriva lycklig eller olycklig kärlek.

Läs dikterna av Gunnar Björling, Kjell Westö, Inga-Britt Wik, Peter Sandelin, Lars Huldén, Bo Carpelan, Solveig von Schoultz, Viola Renvall och Eva-Stina Byggmästar (i bilagan s. 138–142). Välj den dikt du tyckte bäst om. Välj ut den bästa raden i din dikt.

Sjuttiotalsprosa

BAKGRUND: På sidorna 241–246 i *Finlands svenska litteratur* finns bakgrund om den s.k. bekännelselitteraturen. Be exempelvis eleverna läsa avsnittet i boken. Christer Kihlmans text nedan är också en kort bakgrund till bekännelselitteraturen. Ta upp den med eleverna.

Under 1970-talet utkom tre verk som chockerade. Christer Kihlmans, *Människan som skalv* (1971), Henrik Tikkanens adressböcker (1975–1982) och Märta Tikkanens *Århundradets kärlekssaga* (1978). De här böckerna ger intrycket av att man blottar sig, men som läsare kan vi aldrig veta hur sanningsenlig en bekännelse är. I inledningen till *Människan som skalv* skriver Kihlman så här:

Med denna bok har jag av egen fri vilja brutit privatlivets helgd, jag har frivilligt öppnat mitt jags dörrar för några av dess "skamliga" hemligheter. Om jag därmed lyckats minska den irrationella, onödiga rädslan, för någon enskild människa och därigenom också den onödiga rädslans och ångestens hela oerhörda summa i världen, har boken uppnått ett av sina syften, fullgjort de avsikter jag haft med den.

I finländsk lag var homosexuella handlingar straffabara fram till år 1971, samma år som *Människan som skalv* utkom. En annan av Kihlmans stora böcker heter *Den blå modern* (1963) och var den första bok där Kihlman tog upp temat homosexualitet.

I dag är det på ett annat sätt möjligt att skildra homosexualitet i litteraturen, vilket Kaj Korkea-aho gör i sin roman *Gräset är mörkare på andra*

sidan (2012). Pia Ingström skriver följande i sin recension av *Gräset är mörkare på andra sidan* i *Hufvudstadsbladet* 9.10 2012:

Sällan har jag läst så bra och raka beskrivningar av sexuellt begär i en finlandssvensk roman som här. Korkea-aho väljer också ogenerat sida. Här är det homosexualiteten som rymmer trevnaden, glädjen och vaniljsexet, medan heterosexualiteten får härbärgera våldet och perversionerna. Men på det hela taget är det här ingen nattsvart historia, här finns humor, vänskap och hopp i rikliga mått mellan de morbida inslagen.

Uppgift: Förbjudna känslor?

a) Thomas Warburton och Rainer Alander recenserar *Människan som skalv* i samtiden. Här är slutklämman på deras recensioner. Vilken är skillnaden? Vad tror ni hände när *Människan som skalv* kom ut? Vilken skulle reaktionen vara i dag? Finns det något i litteraturväg som chockerar i dag? Diskutera. Skriv en recension om någon bok som är chockerande i dag.

Tidskriften *Nya Argus*, recension av Thomas Warburton (17/1971)

Men *Människan som skalv* är i både sin avsiktliga och omedvetna dokumentarism ändå en engagerande bok, en som sysselsätter läsarens tankar efteråt. Den uppfordrar till ny- och omprövningar och inte minst motargument, för min del mera sällan till medhåll. Den förmår väcka känsloreaktioner, inte alltid vänliga, men också tillgängliga för analys eftersom författaren inte har svävat på målet – i det han sagt. Hos mig har den också väckt förhoppningar att Kihlman efter att ha kräcks upp denna bok aldrig mera ska behöva återvända till dess egentliga ämne.

Tidningen *Åland*, recension av Rainer Alander (1972)

Sammanfattningsvis kunde man säga att *Människan som skalv* är en ovanlig bok. Mycket intressant. Den borde gärna läsas av alla de intoleranta, förstockade, enögda puritaner som här och där sitter i sina hålor och gnisslar tänder.

b) Läs avsnittet ur Kaj Korkea-ahos *Gräset är mörkare på andra sidan* (i bilagan s. 142–143) där Redas har fixat inbjudningskortet inför Christoffers och sin bröllopsfest. Diskutera hur den här boken tagits emot bland läsarna och recensenterna jämfört med Kihlmans *Människan som skalv*.

BAKGRUND: Länkarna nedan handlar om Christer Kihlman:

<http://bit.ly/1KcAmlD>

<http://bit.ly/18EcKW3>

c) Om temat alkoholism och kärlek skriver Märta Tikkanen i *Århundradets kärlekssaga*, som kom ut år 1978. Boken är en omtalad diktroman eller romandikt. Diskutera alkoholism, kärlek och skriv en egen dikt som beskriver någon förbjuden känsla. Du behöver inte visa dikten för någon om du inte vill.

d) Titta på de två dikterna ur *Århundradets kärlekssaga* (i bilagan s. 144–145). Vad är det som gör att dikten kan klassificeras som en diktroman? Strecka under sådant i texten som är typiskt för dikt. Skriv också upp andra iakttagelser. Vad är det som gör texten till en roman? Vems är berättarperspektivet i de två dikterna? Är det här självbiografiskt eller påhittat? Är det viktigt att veta? På vilket sätt kan man bäst skriva om svåra ämnen tycker du? Vilka andra böcker eller filmer tar upp tema som alkoholism och homosexualitet? Ge exempel och läs en bok.

e) Läs utdraget ur Henrik Tikkanens *Bävervägen 11 Herttonäs* från 1976 (i bilagan s. 146–147). Vems är berättarperspektivet i texten? Är det här självbiografiskt eller påhittat? Är det viktigt att veta? Vilka svåra ämnen

företom "förbjuden" kärlek kommer fram här? Läs därefter ytterligare utdraget (i bilagan s. 147) ur *Århundradets kärlekssaga* där Märta nämner samma bomullsklänning som Henrik. Diskutera litteratur som avslöjar. Hur är det att vara författare och skriva avslöjande om sina liv i böcker? Hur avslöjar man sig i dag? Vilka tv-produktioner finns i den genren? Vilka böcker? Titta på ett avsnitt av någon avslöjande tv-produktion. Diskutera hur avsnittet gjorts. Recensera avsnittet.

f) Skriv ut Märta Tikkanens text nummer 3 (i bilagan s. 147–148) i prosaform. Vad händer med texten?

Tema: Kalla kriget

BAKGRUND: Kort fakta om kalla kriget finns presenterat i bilagan.

Uppgift: Kalla kriget, diskussionsuppgift

a) Läs dikterna av Lars Huldén och Claes Andersson. Hur tolkar du dikterna som skrevs på 1960-talet? Vilka krig pågår i världen just nu? Vilka är de största orsakerna till att krig bryter ut? Behöver man i Finland vara rädd för krig? Finns det något krig, någon konflikt i världen som du följer med särskilt i nyhetsflödet? Händer det att man glömmer bort pågående krig? Varför? Vilka är de största utmaningarna med utdragna krig? Vad leder krigen och konflikterna till?

Lars Huldén: "Atomdikt" (ur *Enrönnen*, 1966)

I trenne kapitler har jag nu visat
hur människans tanke ständigt
har riktats utåt, sökande
sammanhang i allt större
obegripligheter.

I det fjärde skall jag visa
hur hon försummat att lära
kän

Claes Andersson (ur *Det är inte lätt att vara villaägare i dessa tider*, 1969)

Det finns inga döda människor efter bomben
Inga döda blommor inga döda träd
Det finns bara tomma städer, ruiner
som ingen kan se
Det finns ingen som kan veta
att någon någonsin har varit död.

Om vi investerar i lösningen av detta militärtekniska
problem
inebär det att vi förskaffat oss ett relativt tryggt
försprång
till våra motståndare som ännu har detta problem olöst
En omedelbar investering kommer också på sikt
möjliggöra
massproduktion vilket i sin tur garanterar att
försprånget bibehålls
Vi vet att våra motståndare strävar att lösa samma
problem
och att de satsar hårt i avsikt att eliminera vårt
försprång

Även om vårt försprång idag kan synas betryggande
är det av synnerlig vikt att vi investerar
utan dröjsmål
innan våra motståndare förmår lösa problemet vilket
för dem
skulle möjliggöra massproduktion och därigenom hota
vårt försprång
Vi måste således investera omedelbart i lösningen av
detta problem
för att därigenom garantera att vårt försprång bibehålls
Endast på detta sätt kan vi garantera att vår frihet äger bestånd.

b) Skriv en dikt på temat krig eller konflikt. Eller välj att skriva en dikt om fred. Läs Gunnar Björlings dikt om fred.

Gunnar Björling: Hela världen längtar fred

Hela världen längtar fred
har väntat
och en dag – att leva
hela världen längtar
och har lidit, dött
eller blöder
väntar – döden
hela världen längtar fred
och rodag över multnat
väntar fred och frälsningen
ack redan dör de dödas namn
och ingen minnes mera.

Uppgift: Kalla kriget spökar igen

a) Klipp ut ord ur dagstidningen, ledare som handlar om konflikter i världen och gör en klippdikt om en konflikt.

b) Gör ett nyhetsreportage om någon konflikt i världen.

c) Läs kolumnen "Det nya kalla kriget" av Anna-Lena Laurén (i bilagan s. 149–150). Gör en nyhetsändning i klassen där tv-redaktörerna bjudit in en expert på Krimproblematiken till studion. Visa upp inför klassen.

Tidsskildring

Nyare poesi

Uppgift: Livet och döden

a) Läs Gösta Ågrens dikt "Far, döende" i *Jär* (1988). Välj ut fem elever som högt inför klassen läser upp var sin mening ur dikten. Varje elev i klassen skriver ner sin första association av dikten. Dela in klassen i fem grupper. Diktuppläsarna kan utgöra första personen i gruppen. Diskutera intrycken och associationerna i grupperna och gör en sammanfattning av intrycken som ni gruppvis kan presentera inför klassen.

b) Läs sedan om Gösta Ågren och hans diktning på sidorna 313–315 i *Finlands svenska litteratur*. Hur förhåller du dig till dikten när du läst texten? Var det någon i gruppen som hade kommit att tänka på någon aspekt, som kom fram i texten om Ågren och "Far, döende". Diskutera i gruppen, sammanfatta och presentera inför klassen.

"Far, döende"

Barndomen är inte en del av livet; den är ett djup
under allt, som sedan sker.
Det livsverk, som inte blir av,
har alltid stått färdigt, en halvtimmes lek. De första
orden skyddar oss ännu; skogen
är skog, bergen står stilla. En
dag tröttnar vi så, att vi för-
lorar den grymhet, som krävs,
för att leva. Den dagen
viskade min far: "jag minns Åbacken." Han var inne
i lekens mäktiga rit
igen. Han lekte
att han dog.

c) Läs därefter dikten "Augusti" av Bo Carpelan ur diktsamlingen *Dagen vänder* (1983). Jämför dikterna av Ågren och Carpelan. Finns det likheter i dikterna? Motivera. Skriv av någondera dikten och gör en vacker bakgrund till den. Hur uppfattar du dikten nu?

Där fanns viken men den var tom.
Inte ens skuggan av båten kvar.
Alla somrar – och stigen de vandra:
nedböjt gräset som om någon nyss
gått där de gick. Annars ingenting.
bara som hade ett ljussken bland stammarna
påmint dem om en kväll i augusti
när de satt tysta och inte hörde
att jag kom.
Och kanske mindes de sina gamla
så som jag minns dem nu.
Inte ens skuggan av båten kvar.

Uppgift: Brev och dikt

I en dikt ur Tua Forsströms samling *Snöleopard* (1987) skriver diktens jag ett brev till Marilyn Monroe och undrar i ett smått präktigt tonfall om de kan bli vänner, trots att hon är död.

Bästa Marilyn Monroe,
Jag läste åter om Er i tidningen.
Ni stod utanför huset i Beverly hills
och sade att Ni är summan av
fyrtio ensamma hotellrum.
Ni var iförd en utmanande klädsel,
även Ert hår var lysande ljust som ett moln.
Själv har jag aldrig bott på hotell.
Jag skriver till Er för att man bör undvika

vissa personer, såvitt möjligt
De behöver alltid vad de ser.
De behöver Er för att Ni är lysande
och lik ett barn. Ni vet
vad som sägs om justitieministern?
Även om Herr Presidenten och Er?
Jag vill inte blanda mig i, tro inte det
Men jag är äldre än Ni,
och inte så vacker: Mellan natt och gryning
tar någon Ert liv På morgonen
går de i mässan med frun och barnen
Det angår mig inte, det är klar
Det står en massa i tidningen om nerver
Jag menar: Ni är liksom dyrbar
Ni liknar något i oss alla
Ni talar ständigt om döden, men Ni har
aldrig kastats i det djupa mörkret som dränker
människan i aska och natt utan förbarmande
Undvik alltså att klä Er halvnaken
viska inte sådär konstigt när Ni sjunger
Undvik ensamma promenader och mörker Ert hus
syns nästan inte i all grönskan på bilderna,
är Ni intresserad av trädgårdsskötsel?

- a)** Hur skulle ditt brev till en kändis, någon som du vill bli vän med, se ut? Du kan skriva det i lika högtidlig ton som Tua Forsström gör.
- b)** Diskutera hur det är att vara kändis? Hur blir man kändis i dag? Vad är en riktig kändis tycker du?
- c)** Diskutera i grupper om fyra vem ni skulle vilja bjuda på middag om ni fick bjuda vem som helst, död eller levande. (Alla får välja en egen person). Varför väljer ni just den personen?

Barn- och ungdomslitteratur

BAKGRUND: Nyskrivet om finlandssvensk barnlitteratur av Mia Österlund, Maria Lassén-Seger, Mia Franck: "Glokal" litteraturhistoria: på väg mot en omvärdering av finlandssvensk barnlitteratur":

Finlandssvenskheter omförhandlas därmed såväl intersektionellt som visuellt. Ett exempel på detta är den främmandegöring som sker då finlandssvenskheter återkommande uttrycks med hjälp av udda karaktärer i barnböcker som till exempel den manliga sjörövarbarnvakten Jakob Dunderskäg i Christina Anderssons barnromaner (1969–77) som underminerar kön, begreppet neke-rihurri (negerfinlandssvensk) i Marianne Backléns *Donovan från Jamaica* (1994) som destabiliserar etnicitet och troll i Tove Janssons Muminböcker (1945–1970) och Maria Turtchaninoffs fantasyroman *Underfors* (2010) som ifrågasätter verklighetsuppfattningar.

Läs mer i *BLFT*. Barnlitterært forskningstidsskrift/Nordic Journal of ChildLit Aesthetics 2/2011 på www.childlitaesthetics.net

Uppgift: Finlandssvensk barn- och ungdomslitteratur

Jämför bokpärmarna till Camilla Mickwitz Jason-böcker med pärmarna till Minna Lindeberg & Linda Bondestams *Allan och Udo* och Irmelin Sandman Lilius *Rasse Rask följer spår*. (Pärmarna finns att se på www.sets.fi/barnböcker) På vilket sätt avspeglar bokpärmarna sin samtid? På vilket sätt har du kommit i kontakt med den finlandssvenska barnlitteraturen? Vilka böcker minns du? Skriv en uppsats med rubriken *Mina läsminnen*.

Jämför bakpärmstexten och presentationerna av böckerna *Rasse Rask flyger upp* (2007) av Irmelin Sandman-Lilius med *William och Vild-Jam* (1978) av Christina Andersson. Vilka likheter finns det? Vad är typiskt för böckers bakpärmstexter? Vad är typiskt för titlar på barnböcker? Förr, nu? Hur skulle bakpärmstexten på din barnbok lyda? Skriv en fiktiv bakpärmstext och jämför med varandra.

Rasse Rask flyger upp

I en stad som liknar Hangö bor familjen Rask: mamma, pappa, storebror, mellanbror, skrapabullan Rasse och mommo Edla Armida Calixta Nässelhög. Här bor också Rasses älskade vän, flyghästen Gröna svans. I detta Hangö kan julen vara så regnig att älgarna går i gummistövlar eller på stylvor, om de inte utnyttjar groddräkt, och man håller sig flytande tack vare julgranen. Här bor också Ada-Beda Iding, en gång mommos klasskamrat och evigt hennes fiende. Hon försöker röva bort Rasse och komma åt familjen Rask genom att skriva elaka insändare i Hangöbladet. Här bor också stadens store son, konstnären Lavendelus som har stor nytta av Rasse och Gröna Svans.

William och Vild-Jam

Den här boken handlar om en liten kille som heter William. Han är rädd för djur, stora som små. Men en dag får han en liten kattunge av sina föräldrar. Den döps till Vild-Jam.

William och Vild-Jam blir oskiljaktiga och tack vare Vild-Jam händer det både det ena och det andra.

FÖRDJUPNING: Jämför världarna Mumindalen –Tove Jansson, Tulavall – Irmelin Sandman Lilius, Lavora – Maria Turtschaninoff och Björknäs – Mia Franck.

Uppgift: Fantasy

BAKGRUND: Läs om Mia Francks *Martrådar* (2013) och handlingen i boken på adressen:

<http://bit.ly/1GaikNy>

Texten kan projiceras på väggen och läsas tillsammans med eleverna. Gör alla uppgifterna parvis.

a) Brukar du läsa fantasy litteratur? Vilka böcker har du läst? Varför, varför inte?

b) Läs vad det står om fantasy litteratur på länken:

<http://bit.ly/1N8aaY0>

c) Besvara följande frågor om fantasy litteratur: Vad är typiskt för handlingen och miljön i en fantasybok? Var utspelar sig ofta en fantasyberättelse? Nämn några viktiga fantasykaraktärer? Vad är det för skillnad mellan fantasy och science fiction? Nämn tre kända fantasyförfattare och verk?

d) Till finlandssvensk fantasy litteratur hör romanerna *Arra* (2009) av Maria Turtschaninoff och *Martrådar* (2013) av Mia Franck. Läs textutdragen och analysera. Vad är det i texterna som pekar på att de hör till genren fantasy?

ur *Arra*

Jordasången var den längsta och mest invecklade av alla sångerna. Den innehöll element av alla de andra, vatten och eld och luft, och den vävde dem samman till en tät, tät matta av toner och ord. Hon kände instinktivt på sig att det inte var lika lätt att påverka som vinden och vattnet och elden. Den var

knappt medveten om henne där hon stod. Långsamt började hon lyfta fötterna och smällde ner dem igen med tunga steg.

Dunk

Dunk

Dunk

ur *Martrådar*

Trupperna anländer. Kvinnan finns under jord. Det är en djup grav som slingrar sig i vindlande gångar. Att hitta ut är det svåra. Graven är bunden med martrådar som inte släpper henne. Martrådarna smälter at rätt sorts blod. Det har tagit kvinnan i graven alldeles för lång tid att förstå. Alldeles för lång tid har den Vita suttit inspärrad.

Reseskildring

BAKGRUND: På sidorna 331–333 i *Finlands svenska litteratur* finns fakta om finlandssvenska reseskildrare.

Uppgift: Reseskildrare

Läs utdragen (i bilagan s. 151–154) ur Anna-Lena Lauréns *Sedan jag kom till Moskva* (2010) och Magnus Londens *Till världens ände. Resor i Sibirien* (1997). Diskutera vilka insikter Laurén och Londen förmedlar i texten eller vad som är underförstått. Jämför era upplevelser av resor och insikter om livet och hur andra människor uppfattar omvärlden. Skriv därefter en reseskildring med någondera rubriken:

På den resan fann jag mig själv eller **På den resan förlorade jag mig själv** (Källa: Rubrikerna från uppgift 6 Studentexamen våren 2014).

Novellister

BAKGRUND: I *Finlands svenska litteratur* kan man på sidorna 294–296 läsa om noveller, där Johanna Holmström lyfts fram som det senaste tillskottet.

a) Titta på klippet om Johanna Holströms *Camera Obscura* (2009):

<http://bit.ly/1FNnXxx>

Hur förhåller du dig till skogen? Får man döda vargar? Tycker du att det är lättare att skriva om olycka än lycka? Varför? Är det en orsak till att många författare skriver om sådant som är tragiskt och problematiskt än om sådant som är roligt och lyckligt? Skulle du kunna göra något anarkistiskt? Skriv en kolumn till en tidning om ett angeläget tema.

b) Läs recensionen av romanen *Asfaltsänglar* (2013) av Johanna Holmström på adressen:

<http://bit.ly/17K3Oxi>

Skriv en recension om någon bok du läst nyligen.

Tema: Personlig identitet

BAKGRUND: Läs om den unglitterära finlandsvenska tidskriften *Fågel Fenix* på sidorna 273–276. Där finns också en kort kommentar om författaren Larry Silván.

Uppgift: Att vara ung

a) Att känna att man inte accepteras som den som man är och att man måste kämpa för att orka leva är ett tema i många ungdomsskildringar. På den här adressen finns ett filmklipp om Larry Silván som gick bort som mycket ung:

<http://bit.ly/1M1rrP6>

I skrivmaskinen lämnar Larry Silván ett avskedsbrev. Avskedsbrevet läses upp alldeles i slutet av filmklippet.

Skriv en ledare till en tidning där du presenterar på vilket sätt ungdomar som är deprimerade kan få hjälp. Leta reda på tips och länkar som kan hjälpa dem vidare på vägen. Nedan finns en länk till en avhandling om ämnet:

<http://bit.ly/1E97Qxl>

och en artikel om ungdomsdepression som kan fungera som utgångspunkt:

<http://bit.ly/1zS14VW>

b) Elmer Diktonius: "Förlorat barn"

Det värsta i världen
är att växa så stor
att man lämnar barnet
bakom sig.
Då vandrar man plötsligt
helt allena
utan någon vid handen,
och skriker om natten
efter det förlorade –
men man har förlorat sig själv.

Skriv en dikt eller en text som är motsatsen till Elmer Diktonius om hur det också kan vara fint och bra att vara ungdom, att det är ok att växa upp och att det oftast ordnar sig. Exemplifiera och beskriv. Visa i din text att allt inte alls är bara svårt och eländigt att vara ung.

Uppgift: Identitet?

Tänk på ordet identitet. Hurdan är du, vilken identitet har du? Vad kämpar man med när man växer? Analysera dikterna av Claes Andersson och Eva-Stina Byggmästar och skriv ett brev om livet.

ur *Dikter från havets botten* (1993)

Vem var han som levde mitt liv och nu är en annan?
Vem var den lilla pojken som frågade? Vem var tonåringen som frågade vem den lilla pojken var? Den gulnande bilden finns kvar, och handen som håller bilden. Bilden, handen, bilden av pojken, handens bild.

ur *Dessa underbara stränder, förbi glidande* (2001)

Vem är jag? Jag vet det inte. Jag är min bild av mig och bilden av mig i min spegel.
Jag är din bild av mig. Jag är min bild av bilden av mig i dig.
Jag är din bild av mig i din spegel.
Fotot av mig som barn föreställer en pojke
som liknar mig
som barn.
Barnet insjuknade i vuxenskap och glömdes bort.
Det upplöstes, det är förbrukat. Jag vet inte var det finns, om det fanns, men det finns inte.

Det finns en väg som ingen gått före dig.
Kanske är den din.
Hittar du den är den din.
Den finns inte men blir till när du går den.
När du ser dig om är den borta.
Hur du nått hit vet ingen, allra minst du själv.

ur *Näckrosön* (2003) av Eva-Stina Byggmästar

Jag älskar de vilda djuren
som stryker kring husknuten,
träden som står tätt
i min granskogsdjungel
och bergen, otaliga och grå.
Men mest av allt älskar jag nog tranan
i mitt hjärta som säger,
att allt kan få en mening,
att det finns en sjö
med en näckrosö -
Visste inte att det fanns
en plats som den här inom mig,
att också detta är jag.

